

С МИЛАНОМ О СУДБИНИ ПРЕОСТАЛОГ ДЕЛА ЛИЧНЕ И ПОРОДИЧНЕ АРХИВЕ С. ДИМИТРИЈЕВИЋА

Архиви и архивски материјали су живи богати и стварни исто тако и исто толико колико и тзв. „живи“ и „стварни“ живот сам. Управо, живи су онолико колико ми имамо духа и стваралачке снаге да им удахнемо, са колико проицљивости унемо да их „прочитамо“ и да схватимо њихову важност за живот нашег друштва за садашње и будуће нараштаје.

Иво Андрић⁹⁸

Архива је место, или установа, где се чувају збирке сваковрсних докумената и историјске грађе, породичних и личних списа, писама, штампаних, важних, рукописних и других материјала, нацрта, планова, аката, скица општије појединачне и друштвене вредности.⁹⁹

Поодавно, још за време Сергијевог живота, можда крајем 70-тих и почетком 80-тих година прошлог века, писали смо о драматичној ратној судбини дела Сергијеве личне партијско-политичке архиве у Паризу.¹⁰⁰ О томе нам је детаљније говорио приликом једног дужег заједничког боравка на Хвару; помињао је симпатичну девојку, пријатељицу, која је била Јеврејка из Пољске и фотографију са њом. Код ње, у стану, склонио је кофер у коме се налазио рукопис докторске дисертације на којој је радио, са другим текстовима, чланцима, исечцима из новина и сличним материјалима.

98 И. Андрић, *Есеји I*, Сабрана дела Иве Андрића, књ. 12, Београд 1976, стр. 179.

Поред казивања о садржају другог кофера (*Balkan democratie*,¹⁰¹ *Глас исељеника*, *Млади лењинист* и др.) овде је важно Димитријевићево помињање позоришног комада који је написао за аматерско-сценско извођење у радничком културно-певачком друштву *Слога*.¹⁰² Томе до сада нисмо поклонили одговарајућу пажњу, иако жанровски употпуњује представу о његовим литерарним захватима (песме, путописи, репортерски и други књижевно-журналистички прилози (*Новинарство је књижевност, на брзу руку*)). После Другог светског рата Сергије је успео да успостави везу са девојком која је имала *чудан сјај у очима* и да добије део рукописа докторске тезе и фрагменте припремног материјала, што се сада можда може наћи међу кутијама од фотоматеријала и другим поливинилским фолијама означеним са *лично* и припремљеним за студијско мемоарску обраду, где има подоста докумената о *брђанима и скаутима*. У мојој личној архиви налази се копија Димитријевићевог реферата: *Улога Брђана у друштву*.¹⁰³

Подуже смо се са Миланом договарали да посетимо стан Сергија Димитријевића на Новом Београду¹⁰⁴ и да завиримо у његову библиотеку и преостали део личне и породичне архиве. Показало се да је празнични Дан државности Републике Србије најпогоднији, пошто његов син нема већих обавеза на Опсерваторији па смо заједно слободнији. Док смо таксијем одмицали ка блоку 70, прочитавао сам Стивенова размишљања о својству уметника када се естетска представа први пут зачиње у његовој машти и о Шелијевом виђењу духа у том *тајанственом тренутку и тихом застоју естетског задовољства*,¹⁰⁵ обузет помало езотеричним очекивањима: шта ли ћемо све тамо открити, сазнати, видети?

Почели смо од личне библиотеке овог посвећеника у битност и суштину историјске и других наука и онога што донекле оличава његов дух и завичайну периодику, као и од новијих Димитријевићевих постхумно објављених књига о Лесковцу.

101 У исказу снимљеном на магнетофонској траци, који је Димитријевић дао историчару Пери Дамјановићу, посебно се говори о Балканском комитету. Ту се истиче, да је његова активност била делимично везана „са издавањем посебног билтена о комунистичким и антифашистичким покретима у балканским земљама. Звао се *Balkan democratie*. Неке чланке из тог Билтена, које сам писао, или редиговао, имам.“ У наставку помиње да је један број тог Билтена сачуван, а вероватно се налази у његовој личној архиви, издвојеној и припремљеној за студијско-мемоарске прилоге. – С. Димитријевић, *У Француској 1934-1939 – Сећања*, „Наше стварање“, 2015, LXII, 3-4. У наставку поменутог текста се помиње штампање сличног билтена комунистичке оријентације 1933-1934. године у Прагу. Ту публикацију је, по свој прилици, примала редакција *Недељних новина*, а не *Наше речи*, како је, највероватније погрешно одштампано, па су одатле преношене многе вести, на пример о Совјетском Савезу.

102 С. Димитријевић, *У Француској 1934-1939 – Сећања*, „Наше стварање“, 2015, LXII, 1-2, стр. 88–89; 3-4, стр. 274-275.

103 Реферат је поднет на *Конференцији Брђана и станарица*, у Београду, 1. и 2. априла 1934. године.

104 Блок 70, Јурија Гагарина, 123, XI спрат, стан 114.

105 Џемс Џојс, *Портрет уметника у младости*, Нолит, Београд, 1960, стр. 252–253.

На врху трокрилног гардеробера, у некадашњој Надиној и Лидијиној соби, налази се укоричени локални лист *Наша реч*, од првих бројева па надаље. Избројао сам у три реда 39, имајући у виду њихове рикне, уз опаску да ту можда постоје два или три комплета.

– Мислим да су била три. Тата је својевремено обезбеђивао по један, за свако од троје деце... Један се налазио у моме стану. Предао сам га Библиотеци Матице српске у Новом Саду, у исто време када и највећи део моје личне библиотеке, понуђене најпре установама овде, у Београду, које то нису прихватиле – саопштава Милан са повише незадовољства.

Међу њима се разазнаје нешто укоричено, великог формата, са црвеном рикном, што пуно одудара од ту поређане целине. Одоздо се може прочитати да су то послератне *Борбе*.

– Тата је коричио *Борбине* фељтоне у наставцима о легалном периоду Комунистичке партије Југославије, као и друге штампане новинске прилоге, на пример *Писма из Холандије*, објављивана у *Политици* и друго. Сећам се да је за фељтон у *Борби* тражио да буде црвено укоричен.

Пењем се на столицу и покушавам, испод наслага, да извучем ту велику књижуру...

– Очигледно је да то нису све комплети *Наше речи* – наводи Милан и отвара орман са витринама, који покрива безмало читав зид на супротној страни собе, понешто прегледава и издваја неколико примерака замашних, постхумно објављених књига Сергија Димитријевића: *Комунистичка партија Југославије у легалном периоду њеног постојања од 1919–1921. године*¹⁰⁶ и збирку изворних докумената *Почеци модернизације лесковачке привреде*.¹⁰⁷

Дарује ми по један примерак тих књига, које одмах стављам у торбу, а за допуну кућних резерви издваја примерак своје монографије *Српски астрономи у индексу научних цитата у XX веку*,¹⁰⁸ коју академик Владан Ђорђевић оцењује као јединствено дело и пионирски захват, на основу кога се може целовитије сагледавати развој астрономије код Срба. О овом делу смо својевремено писали у контексту *Пролога* за претходну књигу о М. С. Димитријевићу, указујући на сажету и документовану историју новије српске астрономије, и на њене развојне фазе и етапе, као и на врло прегледан и добро систематизован индекс научних цитата у минулом XX веку.¹⁰⁹

Убрзо, Милан отвара једну повећу фиоку и показује ми исписане и посложене картончиће на којима је једна од неколико Сергијевих библиографија.

– Ово бих дао да се укуца, па то може да се приреди и организује као засебна књига... Ту има доста материјала, а изгледа и да је делимично сређено, но на томе се мора још подоста радити – гласно размишља Милан, прегледавајући абecedним редом посложене библиографске јединице.

106 Задужбина Андрејевић, Београд, 2003.

107 Народни музеј Лесковац, 2003.

108 Задужбина Андрејевић, Библиотека Inspiratio, Београд, 2005. За ово Димитријевићево дело, академик Ђорђевић истиче да омогућује различита обухватна истраживања „процеса напретка“ (задња корица).

109 Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник Милан С. Димитријевић*, стр. 20 -30.

Колико је истинског рада и ревности уложио М. С. Димитријевић у електронском, и другим видовима сређивања своје архиве, трудећи се да никада касније не оптерећује, толико га је, и још много више тегобно притиснуо проблем у великој мери несређене, у знатном делу растурене, помало испремештане, али врло богате, као драгоцене ризница пребогате, очеве личне и породичне архиве. То је у извесном смислу негативна дијалектика малтене свих сличних архивских захвата, који по нужности теже некој врсти уравнотежења.

После пар година, по повратку са студијског боравка у Паризу, у првом зимском сусрету, повео се, поред осталог, и разговор о томе докле се стигло са сређивањем архиве.

– Завршио сам прву фазу разврставања велике масе сваковрсног материјала, обавио његово распоређивање у поједине тематске групе и смислене целине... То је био тежи и напорнији део посла, будући да се очева архивска грађа налазила на неколико места у стану, па је било потребно избирљиво систематизовати адекватне целине – казује Милан, вадећи из своје торбе неколико свежњева и кутија са грађом...

Распитујемо се за процес даљег рада на ситуирању рукописа, докумената, фотографија, гимназијских и студентских текстова и прилога разне врсте.

– У наредној, другој радној фази и афирмацији очевих дела, његове ауторске књиге сам расподелио, за сада, у 95 библиотека... У неким приликама био си сведок тог и физички мукотрпног посла, слања поштом, личног достављања... У међувремену сам унеколико завршио прегледавање и регистровање целине пребогатог архивског материјала у стану, тако да сада имам увид у основе онога што сам присређивао. То показују и ове кутије од фотоматеријала, које су пред нама.

– Значи ли то да предстоји нова етапа у процесу смештања сваковрсне грађе – питам Милана радознано вирећи у оно што је донео ради консултације.

– Ускоро би требало да уђем у још деликатнију, трећу фазу размештања идентификованих мотивских целина у одговарајуће легате, фондове, београдске и лесковачке архиве и музеје. Ево, из те грађе већ сам издвојио за припрему неколико „литерарних“ записа и захвата, по свој прилици из гимназијског и студентског периода...

– Хоће ли то бити слично овоме што си публиковао у *Нашем стварању*, број 3 за 2018, под заједничким насловом *Из прошлости Лесковца*? То је врло добро и прегледно организовано – напомињем прелиставајући поменућу публикацију, коју уреднички спретно остварује Драган Радовић.

– Вероватно ће бити слично, али најпре треба да ишчитам и пажљиво припремим све то за штампу.

Докле си стигао са разнородном преписком?

– Она је још увек на посебном месту, за сада сам се усредредио на рукописе и чланке, као и прилоге које је Сергије публиковао у теже приступачним изворима...

Скрећем му пажњу на књигу Милана Кашанина *Сусрети и писма*, која може донекле бити инструктивна, као и на сличну публикацију Љубише Рајковића Кожељца.

Милан концентрисано прегледава поменуто Кашаниново дело, с намером да оствари увид и припреми се за предстојећи посао.¹¹⁰

За истрајан рад на сређивању очеве архиве Милану је драгоцено користило лично искуство у овим пословима када је реч о активностима у београдској Опсерваторији.

Интензивним радом на ефикасном сређивању Сергијеве архиве/оставштине, уз продубљено залажење у основе и суштину проблематике, са писањем одговарајућих уводних белешки, Милан је, до половине августа 2019, припремио за штампу две целовитије Сергијеве књиге *Стари српски социјалисти и њихове борбе*, и *Библиографију југословенске економске литературе друге половине XIX и прве половине XX века*; а организована је грађа за још једно остварење о положају радничке класе у Србији почетком XX века. У исто време, са пуно труда и несебичног залагања, приредио је и у *Нашем стварању* публиковао *Мој дневник 1930-1932*, који би по обиму такође могао бити посебна књижица, а уз то, објавио је у поменутом часопису и више ситнијих чланака, са одговарајућим напоменама и коментарима.

После вишемесечног скенирања одабраних важних службених и личних докумената, Милан је своју архиву организовао као осмишљену целину и благовремено је, пред одлазак у пензију, предао стручном архивару Астрономске опсерваторије Милану Радованцу. За себе је задржао архиву у дигитализованом облику, коју чува на три места: у рачунарима од којих је један смештен у стану (Булевар краља Александра 126) а други на Астрономској опсерваторији, док је трећа копија у спољашњем хард диску. На овај начин, Милан је, чини се, са своје стране предузео све што је могао да од неизвесне будућности, која се надноси над сваким делом, заштити своје раскошно, документарно-фактографско, службено-делатно, научно-стручно, социо-политичко и друго наслеђе.

Да парафразирамо *Проповедника*: Нико поуздано не зна шта ће се са њим догодити у сутрашњици. *А ко би могао човеку рећи како ће се нешто догодити.*

Записник са обзнањивања тестаента Стојадина С. Анђелковића

Сергије Димитријевић је био страстан љубитељ изворне и сваке друге вредне документације, а нарочито оне која се односила на ширу и ужу породицу, укључујући и врло ретке и изузетне фотографије најстаријих чланова фамилије Анђелковић. И његов син Милан прихватио је овакав приступ, па га је чак у неким видовима и унапредио. Овај занимљив атестат је сачуван у његовој архиви/оставштини, а пронашао га је и смислено додао књизи М. С. Димитријевић, који веома брижно води рачуна о чувању, одговарајућем ситуирању и распоређивању у адекватним музејским, архивским, библиотечким и другим сличним установама и фондовим. То се уосталом може јасно и прегледно видети скоро из сваке књиге или публикације на којој је радио, јер су оне вазда снабдеване одговарајућим фото-материјалом, илустративним појединостима и документаристичким прилозима одговарајуће врсте.

110 *Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем*, Београд, 22. децембар 2018. Ауторизовани искази Димитријевића.

Z A P I S N I K

Trećeg sreskog suda za grad Beograd, kao ostavinskog, dana 18. XI. 1947. god. po predmetu obznane testamenta pok. Stojadina C. Andjelkovića gradjevinara iz Beograda.

Od suda prisutni:
sudija
Ruzica Basarić
zapisničar
Danica Filipović

Pred sudom je bez poziva Jelena Andjelković udova Stojadina Andjelkovića biv. gradjevinara iz Beograda, Požarevačka 24. sudu poznata po ličnoj ispravi Grada N.O. u Krusevcu br. 75 od 20. X. 1944. g. pa izjavio: muž Stojadin C. Andjelković iz Beograda sa stanom u Požarevačkoj ul. br. 24 umro je 26. VII. 1947. g. u sanatorijumu u Surdulici. Za dokaz podnosim izvod iz matičnih knjiga umrlih za matično područje Kosančić srez leskovački. Iza svoje smrti pok. Stojadin ostavio je testament koji se nalazi na čuvanju kod mene. Ovaj testament podnosim sudu i molim da ga danas obznani.

Za ovim sud donosi

Z A K L J U Č A K

Da se testament pok. Stojadina Andjelkovića biv. gradjevinara iz Beograda, obznani a po obznani ostavi u sud na čuvanje.

U smislu prednje odluke suda pristupljena je obznani testamenta u prisustvu svedoka Hristine Vicić i Djordja Kalezica službenika ovoga suda.

Kancelarijskog formata zatvoren i poverljiv pečatom suda, na čijoj prednjoj strani piše: R. 214/47. Testament Stojadina Andjelkovića gradjevinara iz Beograda Požarevačka br. 24, Beograd.

Zatim ovaj je testament rasečen po njegovoj kraćoj strani i iz njega izvađen tabak i po hartije i to jedan tabak spartane hartije kancelarijskog formata na čijoj je prvoj, drugoj, trećoj i četvrtoj strani ispisan testament pok. Stojadina C. Andjelkovića kao i pola tabaka hartije nešpartane sud. formata prisivene za prvi tabak i pečatom (od crvenog voska) zapečaćen, na čijoj se prvoj polovini nalazi overa suda a druga strana je prazna.

Testament je pisan i potpisan od strane testatora plavičastim mastilom bez prećrtavanja, mrlja, brisanja i umetanja, a glasi:

T E S T A M E N T

Moja izjava poslednje volje.

Pri čistoj sam svesti, zdravom razumu i slobodnoj volji, ali kako se osećam bolestan od tuberkuloze to na slučaj moje smrti želim da učinim sledeći raspored sa mojom celokupnom imovinom, kako nepokretnom tako i pokretnom, kao i sa svim potraživanjima od države tako i od privatnih na koje imam pravo. Od pokretne imovine imam u Beogradu i to: u mom stanovanju nameštaj u mekim stvarima, spavaću sobu drvenu kompletnu, hrastovu trpezariju kompletnu, sporet i kredenc u kuhinji, dva gvozdena kreveta, kancelarijski nameštaj, dva šrajbiša, dva obična stola, dva rolo ormara i ostale sitnice koje se nalaze u mom stanovanju u Beogradu. Sve ove stvari ostavljam na potpuno raspolaganje uzivanje mojoj ženi Jeleni, rođenoj Mihajlović pošto u braku nismo imali dece a ona me je negovala i pazila za sve vreme brakovog života i za vreme mog bolovanja, a ove smo stvari zajedno kupovali i nabavljali te velikim delom njoj i pripadaju.

Sivaca mašina marke "Rojal" kabinet ima pripasli na potpuno uzivanje i raspolaganje mom Kajoću-Katici D. Srećić koja me je slušala za vreme moje bolesti rekirajući da se i sama zarazi od mene.

Nepokretno imanje koje se sastoji i to: od placa i kuće u ulici Obilicev Venac br. 80 u Skoplju, od placa sa zgradama u Leskovcu ul. Ljube Davičovca br. 17, kafanska zgrada sa placovima na željezničkoj stanici u Leskovcu srez Leskovac, kuća sa placem u Nisu Goricka ul. br. 1, imanje u Kosancicu srez pustorečki koje se sastoji od placova sa zgradama, njivama, livadama i sumama kao i vinogradima. Celokupno napred opisano imanje deli se na četiri dela i meni pripada četvrti deo - odn. jedna četvrtina. Moj pripadajući četvrti deo - odn. moju četvrtinu ostavljam mojoj zeni Jeleni rođenoj Mihajlović na potpuno uživanje i raspolaganje po njenoj volji i želji.

Moja primanja od države za moje predratne radove i to: kauciju u papirima ratne štete po reversima izdatim od državnih blagajni, okončane i neisplaćene situacije za put preko tunela u Vladicnom Hanu i overena a ne isplaćena situacija za izradu puta Surdulica Vlasina. Primanja po menicama od privatnih koja se budu nalazila u rukama moje zene Jelene. Primanja koja mi bude dosudio sud po sporu sa Kr. Jugoslavijom za izradu željezničke pruge Skoplje-Tetovo-Gostivar, a koji spor vodim sa državom moj punomoćnik adv. Dragoslav Stojadinović iz Beograda kod Prvog stepenog suda za grad Beograd. Sva ova moja potraživanja odn. primanja ostavljam na potpuno uživanje i raspolaganje mojoj zeni Jeleni rođenoj Mihajlović. Radi ovih naplata ovlašćujem moju zeta Dragutina Ilića, inž. da sve prednje sume naplati i preda primljene sume mojoj zeni Jeleni zadržavajući ~~maxima~~ on-Dragutin za sebe 10% od primljenih suma kao nagradu za njegov trud.

Od ovih primljenih novaca ako budu primljene t. j. budu ostvarena primanja, moja žena Jelena dužna je da od ovog primljenog novca isplati i to: Katici-Kajce D. Sretić dinara 20.000.- dinara i mojim sestricama Veri Drag. Ilića i Radmili Drag. Ilića po dinara 20.000.- svakoj. Katici D. Sretić se ima isplatiti iz moje imovine lične suma od 20.000.- din. ne računajući gornju sumu. Ostale sume novca koje joj (mojoj zeni) nisu potrebne za život dodeljivace moja žena Jelena po njenom nađođenju pojedinim rođacima moje familije koji je specijalno ugrožen i od tih suma izdržavati sebe moje Kajce-Katicu Sretić.

U slučaju da se ratne ~~maxima~~ oficirske plate budu u nedogledno vreme isplaćivale, moja žena Jelena će primiti moju platu i raspolagati novcem kako ona nađe za srodno. Ako se moj sinovac Stojan-Goja V. Andjelković bude ponasao prema mojoj zeni Jeleni kao do sada i posle moje smrti i bude prihvatio, negovao, čuvao i izdržavao moju zenu Jelenu i moje Kajce-Katicu D. Sretić, onda on ima biti naslednik cele zaostavštine moje i moje zene Jelene. O ovome ima da odluci moja žena Jelena, pošto sam ja ostavio njoj moju celokupnu imovinu kako pokretnu tako i nepokretnu na njeno potpuno uživanje i raspolaganje. Akcije Znanstvene banke Kr. Jugoslavije ostavljam mojoj zeni Jeleni do njene smrti da ih koristi a posle njene smrti ostavice ih Stojanu V. Andjelković mome sinovcu.

Prednju svoju volju sam sam napisao osećajući se pri čistoj svesti i zdravom razumu i slobodnoj volji. Ovako želim da bude i popisujem.

Testator

16. marta 1947 g. šesnaestog marta Stojadin C. Andjelković, gradjevinar
hiljadu devet stotina četrdeset u Beogradu, Požarevačka br. 24
sedme godine

Za ovim sledi overa suda pod Br. 214/47 Trećeg Sreskog suda

Zapisničar

(M.P.)

Sudija,

J. Kruška

M. Dabetić

Za ovim svedoci prisutni izjaviše obznani da na učinjenu obznanu nemaju šta da primete.

Jelena udova Stojadina Andjelkovića izjavi na učinjenu obznanu testamenta nemam šta da primetim. Priznajem važnost testamentu mog muža.